

BLASKÓ ÁGNES – VARGA BALÁZS

FELADATTÍPUS-ÖTLETEK A DOKUMENTUMFILM TANÍTÁSÁHOZ

Az alábbiakban néhány feladatötletet teszünk közzé, amelyek dokumentumfilmek tanításakor alkalmazhatók.

SARKOS VÉLEMÉNY

A gyakorlatban a film központi problémájához kapcsolódó álláspontok közül választanak a résztvevők.

A résztvevők közösen megfogalmazznak két (lehetőleg ellentétes) markáns állítást a film alapján. A vezető rámutat a terem két pontjára: az egyik állásponttal egyetértők álljanak az egyik, a másik állásponttal egyetértők a másik szegletbe.

Miután a résztvevők beálltak az álláspontjukat jelölő helyre, a vezető felteszi a kérdést, hogy miért szimpatikusabb az adott álláspont a film alapján. Létszámtól és időtől függően többen válaszolnak a kérdésre.

Helycsere: minden résztvevő átáll a sajátjával ellentétes álláspontot képviselő helyre. A vezető arra kéri a résztvevőket, hogy most képzeljék el, hogy az eddigivel ellentétes véleményen vannak, és mindenki gondolja ki, hogy – akár a korábban elhangzottak alapján, akár más okból – miért tudna egyetérteni ezzel a számára új állásponttal. Néhányan válaszolnak, ügyelve arra, hogy úgy fogalmazzanak, mintha valóban egyetértenének ezzel a számukra új véleménnyel.

Helycsere: mindenki egy pillanatra visszaáll a saját véleményét jelölő helyre. (Ha megítélése időközben változott, akkor maradhat az új helyen.)

SZIMPÁTIA

A gyakorlat az egyes filmes eszközök szimpátiakeltő erejét mutatja be.

A résztvevők felsorolják a film szereplőit, majd úgy alkotnak csoportokat, hogy egy csoportba kerülnek azok, akiknek ugyanazon szereplő a legszimpatikusabb. (Ha túl nagy csoportok jönnek létre, érdemes tovább bontani azokat négy-ötösre. Ha mindenki ugyanazon szereplővel szimpatizál, akkor ad hoc módon kerüljenek ki a csoportok, és kapjanak egy-egy szereplőt, akinek a bemutatásával a továbbiakban dolgoznak.)

A csoportok röviden megfogalmazzák, hogy miért tartják az adott szereplőt szimpatikusnak, majd közösen összegyűjtik az összes filmes eszközt, amelynek a segítségével a rendező láttatta őket. Amennyiben tudják, azt is összegyűjtik, hogy melyik bemutatási mód milyen arányban szerepelt nagyjából a többi bemutatási módhoz képest. (Ezeket, ha szükséges, az óra elején a vezetővel korábban tisztázzák.)

Összehasonlítják a különböző csoportok a különböző szereplőkre vonatkozó eredményeket. (Érdemes táblára írni, oszlopokba az egyes szereplők nevei alá az egyes bemutatási módokat.)

Az egyes csoportok kiválasztanak egy olyan bemutatási módot, amely segítségével az ő szereplőjüket NEM láttatta a film (de pl. a többi szereplőt igen), és megterveznek egy jelenetet, amelyben az adott módon láttatják a szereplőjüket (pl. arc közeli premier plán). A csoport kreativitásától függően a jelenetet be is mutathatják.

Beszélgetés folyhat arról, hogy az egyes ábrázolás-módok mennyiben segítik, vagy éppen hátráltatják az adott szereplő rokonszenvenessé tételét.

BLASKÓ ÁGNES – VARGA BALÁZS

KI KICSODA?

A gyakorlat azt teszi lehetővé, hogy a csoporttagok a film több szereplőjének nézőpontját belülről megélhessék.

A csoport felsorolja, megnevezi a film négy-hét szereplőjét. Mellékszereplőket, illetve akár a rendezőt vagy a narrátort is lehet említeni! A választott szereplőket egy-egy szék jelöli, körben, egymás felé nézve. Minden szék mögé áll legalább egy, de akár három-négy résztvevő. A vezető irányítására kezdődik a játék: beszélgetés a film egyik alapproblémájáról úgy, hogy mindenki abból a nézőpontból érvel, amelyik szereplőt jelölő szék mögött áll.

A beszélgetést, vitát beindítandó jó, ha a vezető beáll egy-egy szék mögé, és mond valami provokatívát az adott nézőpontból. Ha nem indul elég spontánul a vita, akkor körbe haladva minden „szereplő” elmondja a véleményét.

A kör lejártá után mindenki a tőle jobb oldalra lévő szerepbe költözik, és folytatódik a beszélgetés, úgy, hogy immár mindenki az új szereplő szemszögéből szól hozzá a vitához. Érdeemes teljesen körbe haladni, hogy mindenki megtapasztalja az összes nézőpontot.

ÁTRENDEZZÜK

Gyakorlat a filmes eszközök befolyásoló erejéről.

Érvelő dokumentumfilm esetén a tanár arra kéri a résztvevőket, hogy rendezzék át gondolatban úgy a filmet, hogy a film a jelenlegivel ellenkező párton álljon, de úgy, hogy minél kevesebbet változtassanak a jelenlegi forgatókönyvön. A feladat végezhető kiscsoportokban.

A feladat elvégzése után beszélgetés arról, hogy a csoportok milyen filmes eszközöket alkalmaztak az új forgatókönyvhöz, esetleg milyen eszközöket tartottak szükségesnek elhagyni.

AMONDÓ

A gyakorlat pasztikussá teszi, hogyan hathat a keretezés és a kameraállás a nézők véleményére.

A diákok kiemelnek a filmből egy emlékezetes részletet, amikor valaki megszólalt. Lehetőség szerint visszanezík a jelenetet, annak minden apró részletét megfigyelve (kameraállás, a nyilatkozó beszédmódja, szavai).

Újraforgatják a jelenetet úgy, hogy egyikük játssza a nyilatkozót – az eredeti mondatok megismétlésével, a kamera pozícióját azonban változtatják. Ezt eszközök híján meg lehet úgy is valósítani, hogy két diák beáll képeretnek és karjukkal, különböző pozíciókból „keretezik” a nyilatkozót, miközben a nézők, azaz a csoport többi tagjai egyesével odajárulnak a „keret” elé, és szintén különböző pozíciókból nézik a jelenetet. Így ki lehet metszeni a nyilatkozót alulnézetből, felülről, oldalról stb.

Beszélgetés indulhat arról, hogy melyik „kameraállás” mit eredményezett, hogyan változtatta a néző benyomását.

KÉRDÉSEM VOLNA... I.

A gyakorlat azt mutatja meg, hogy a kérdezői attitűd hogyan befolyásolhatja a film egészét.

A tanulócsoporthoz összegyűjti a látott filmben megfogalmazott, egy szereplőnek szegezett (implicit és explicit) kérdéseket. A szereplőt egy szék jelöli a terem közepén. Oda lehet járulni hozzá, és olyan kérdéseket nekiszegezni, amelyek nem hangzottak el a filmben.

Gyakorlottabb csoport esetén a vezető meghatározhatja a kérdező attitűdjét: a) legyenek a kérdések gonoszok, b) kétkedők, c) az el nem hangzottakat kutatók, d) kíváncsiak a témára, e) kíváncsiak a kérdezett személyére stb.

A csoporttagok azt az instrukciót is kaphatják, hogy kérdezzenek úgy, hogy az van a fejükben, hogy a kérdezett személynek igaza van, majd úgy, hogy gondoljanak arra, hogy nincs igaza.

A játék után beszélgetést indíthatunk arról, hogy az előfeltevéstől függően miben különböztek a feltett kérdések.

KÉRDÉSEM VOLNA... II.

A feladat a kérdésmegfogalmazás problémájára hívja fel a figyelmet.

A csoport egyik tagja valamelyik szereplő bőrébe bújik. A többiek kérdéseket tesznek fel neki (kreativitástól függően válaszolhat rá a vállalkozó szellemű színész, de ülhet némán is). A kérdések záporoznak, akár verseny is

FELADATTÍPUS-ÖTLETEK A DOKUMENTUMFILM TANÍTÁSÁHOZ

kialakulhat, hogy ki bírja kérdéssel tovább? Külön csoport jegyzetelhet, ami alapján végül beszélgetés kezdeményezhető arról, hogy melyik a jó illetve a rossz kérdés?

KÉPMUTOGATÓ

A gyakorlat az elbeszélő és története speciális viszonyát érzékelteti.

A vezető arra kéri a csoportot, hogy gondoljon úgy a látott filmre, mintha azt nem egy mozivásznnon/képernyőn látták volna, hanem egy, a film előtti időkből való vásári képmutogató előadásában. (Egyik csoporttag akár ki is állhat, elmesélheti a filmet ilyen módon.) A csoport képzeletben (vagy bemutatás esetén valójában) meginterjúvolja a képmutogatót. Vajon mit jelent számára a sztori? Beszélgetés kezdeményezhető arról, hogy ki is a narrátor ebben a filmben? Mi lehet a fejében? Mit tud a szereplőjéről és mit nem? Elárulja-e azt is, ha nem tud valamit? Hogyan?

NEKED BESZÉLEK

A feladat arra hívja fel a figyelmet, hogy a film szereplőinek történetmesélését mennyiben befolyásolhatja a beszélői helyzet, a kamera jelenléte.

A film levetítése után – amennyiben abban van olyan jelenet, ahol egy szereplő beszámol egy eseménysorról – a vezető arra kéri a csoporttagokat, hogy emlékezzenek vissza a mai napból egy esetre, amikor valakinek elmeséltek valamit (esetleg jó, ha vannak olyanok a csoportban, akik a jelenlevők egyikének meséltek el valamit). A történet bármilyen apróság lehet (mi történt a buszon, mit ebédelt, valaki mit mondott stb.) Miután ki-ki egyénileg felidézett egy történetet, az arra vállalkozó csoporttagok leülnek a csoporttal szemben, és elmondják ugyanazt a történetet. A gyakorlat elvégzése után a mesélő leül, és megpróbálja írásban rögzíteni, hogy miben különbözött a most elmondott történet az előző beszámólótól. Mi maradt ki, miben volt több, miben volt más az új elbeszélés?

A mesélő megosztja a csoporttal a különbségeket, majd a csoport e tapasztalatok mentén körüljárja azt a kérdést, hogy mennyiben függ egy-egy történet elmesélése a közönségtől, majd a film szereplőinek helyébe képzeletben magát: Mennyiben szerepeltek a kamerának? Vajon hogyan befolyásolta a történetmesélést a filmezési helyzet?

KINEK A PROBLÉMÁJA?

A feladat abban segít, hogy a film által felvetett problémát vagy annak részeit a csoporttagok magukra tudják vonatkoztatni.

A csoport megnevezi a film központi problémáját, majd új címet ad a filmnek, olyat, amely plasztikusan kifejezi e problémát. Több cím esetén ki-ki amögé a csoporttag mögé áll, akinek a címe a legkifejezőbb számára. A cím mentén gondolkodva mindenki keres a saját életében egy olyan helyzetet, ami rárimel a címre és természetesen a film által felvetett problémára. Nyitottságtól és hangulattól függő mélységben és részletességgel ki-ki elmeséli saját élményét.

A NÉZŐ MINT SZEREPLŐ

A feladat azt mutatja meg, hogy a film előrehaladtával hogyan változhat a nézők szereplőkhöz való viszonya.

A film bemutatása után a vezető újra levetíti – immár gyorsítva – a filmet, az első jelenetváltásig. Ekkor megállítja, és a terem közepét kiüríti, a főbb szereplőket egy-egy széssel jelöli: random módon, nem túl közel egymáshoz. Arra kéri a csoporttagokat, hogy helyezték el magukat a szereplőkhöz (illetve az azokat jelölő székekhez) képest, ahogyan a film adott pontján viszonyulnak hozzájuk. Mindenki megindokolja választott pozícióját. Majd megy tovább némán a film a következő jelenetváltásig. A csoporttagok onnan nézik, ahova álltak. A film leállítását után a vezető újra megkéri a csoporttagokat, hogy a most látottak tükrében ismét pozícionálják magukat, aki akarja, megint megindokolhatja helyzetváltoztatását.

BLASKÓ ÁGNES – VARGA BALÁZS

VISSZA AZ IDŐBEN

A feladat a film központi problémafelvetését vizsgálja felül.

A vezető arra kéri a résztvevőket, hogy képzeljék magukat a rendező helyébe, aki éppen a látott film elkészítése előtt áll. Mi foglalkoztatja őket? Mire akarnak választ kapni készítendő filmjükkel? Ki-ki rögzítse pontos kérdésfelvetését!

A megfogalmazott kérdések összehasonlítása, elemzése: Mire válaszolt és mire válaszolhatott volna a film? Melyik kérdésfelvetés ér meg egy filmet és melyik kevés önmagában? Melyik kérdés megválaszolására jó médium a film, melyikre kevésbé?

ÉRVELÉSTECHNIKA

A feladat az aktuálisan látott film retorikai eszközeit és annak hatásait fejti fel.

A csoport közösen felsorolja és rögzíti azokat a filmes elemeket, amelyek segítségével a látott film érvelt. A megbeszélés után a tanár arra kéri a csoporttagokat, hogy kisebb csoportokba rendeződve képzeljék el, hogy a látott film „a tojáshej a legjobb építőanyag” állítást kívánja alátámasztani. Elképzelt filmjükben ugyanazokat az érvelő elemeket használják, mint amelyeket az imént közösen azonosítottak! A csoportok beszámolóit után közös beszélgetés indulhat a látott filmben használt eszközökről: Milyen meggyőző erővel bírnak? Segítségükkel könnyen lehetne-e érvelni egy nyilvánvaló képtelenség mellett is? Mennyiben tartja a csoport manipulatívnak az azonosított eszközöket a látott filmben belül?

RECEPTKÖNYV

A feladat a dokumentumfilm kiindulópontjának azonosítását segíti.

A résztvevők kiscsoportokban vagy egyesével receptet írnak „Dokumentumfilm a la XY” címmel, és a dokumentumfilm receptjét rögzítik. Fontos, hogy az első mondatok így kezdődjenek: „végy egy...”! Miután elkészültek a receptek, kezdődhet az összehasonlítás. Ki, milyen összetevőket, milyen arányban és milyen hierarchia szerint sorolt fel? Ki tartotta az általános témát, az üzenetet az alapnak? Hányan gondolták úgy, hogy konkrét eset kellene, hogy a film kiindulópontjául szolgáljon? A közösen látott film rendezőjének vajon mi volt a kiindulópontja? Milyen jelek utalnak erre?

VONALVEZETÉS

A feladatban a résztvevők vizuálisan megjelenítik a film makrostruktúráját.

A vetítés után a csoporttagok lerajzolják sematikusán a film vonalát (mint egy útvonalat). A kezdőponthoz, a végponthoz és az esteleges fordulópontokhoz magyarázatként írnak egy-egy szót. Ha elkészültek az ábrák, a rajzokat egymás mellé rakja a csoport. Kezdődhet az összehasonlítás: mely rajzok hasonlítanak egymásra; ki milyen fordulópontot jelölt meg és miért stb. A látottak átbeszélése után érdemes lehet arra kérni a tagokat, hogy álljanak amögé a rajz mögé, amelyik szerintük leginkább tükrözi a film vonalvezetését. Lehet arról is szavazni, hogy esetleg milyen vonalvezetés illett volna jobban a filmhez.